

KİTAP İNCELEMESİ

PROF. DR. YAVUZ SABUNCU'NUN ANAYASAYA GİRİŞ KİTABI
YA DA
ANAYASAYI ANLATMANIN YAVUZCASI

Yavuz SABUNCU (2007), **Anayasaya Giriş** (Ankara: İmaj Yayınevi, 403 s.).

Bir ülkenin, diyelim Türkiye'nin, anayasal düzenini anlatmaya girişen kişinin öncelikle vereceği iki temel karar vardır: 1) Neyi anlatacağı? 2) Nasıl anlatacağı? Prof. Dr. Yavuz Sabuncu'nun Ankara'da, İmaj Yayınevi tarafından yayınlanan ve hemen hemen her yıl yeni bir baskısı yapılarak on üçüncü basısına ulaşan **Anayasaya Giriş** kitabını değerlendirebilmek için de işe bu sorulardan başlamak gerekir.

Ancak bu soruları ele almadan önce deyimlemeye ilişkin bir açıklama yapmam gerekiyor. Ben "anayasa hukuku"na, "anatuze" diyorum. Bu yazıda da öyle diyeceğim. Gerekçem kısaca şöyle: "Anayasa", "anakanun" demektir. Dolayısıyla, "anayasa hukuku" derken, terimin yarısının Türkçe yarısının Osmanlıca olması nedeniyle pek de ayırına varmadan, gerçekte "anakanun hukuku" diyoruz. Bu da, "ceza kanunu hukuku" demek gibi bir şey. İşte bu duruma düşmemek için, daha önce de kullanılmış olan "ana hukuk" terimini Türkçeye çevirerek, "anayasa hukuku"na "anatuze" diyorum.

Bir anatuze kitabı yazmaya girişilirken, öncelikle, "ne anlatacağım?" sorusuna yanıt verme zorunluğuyla karşılaşmanın gerekçesi, konunun tek yapıtta neredeyse kuşatılamayacak ölçüde kapsamlı olmasıdır. Bunun böyle olduğunu görebilmek için, anatuze konusunun ana bileşenlerini kısaca anımsayıvermek yeterlidir: 1) *Siyaset ve devlet kuramları*: Siyaset kavramı; çekişme mi uzlaşma mı tartışması; siyasal düşüncüler (ideolojiler); siyasal akımlar; çıkar kümeleri; siyasal partiler; kamuoyu; siyasal erk (iktidar); temsil; yarı-doğrudan demokrasi; doğrudan demokrasi; seçimler; etkileşim ve katılım düzenekleri; devlet kuramları; devlet türleri; devletin öğeleri; egemenliğin sahibine ve kullanımına göre devlet biçimleri; devleti oluşturan erklerin örgütlenişleri ve karşılıklı ilişkileri; devletin işlevleri; devlet-toplum ilişkileri; vb. 2) *Bugüne dek karşımıza çıkmış olan belli başlı siyasal düzenler*: Bu düzenlere kaynaklık eden tarihsel ve toplumsal koşullar; her düzenin önde gelen temsilcileri olan devletlerin anayasal deneyimi; demokrasi, faşizm, sosyalizm kuramları; parlamenter dizge, başkanlık ya da yarı-başkanlık dizgeleri; buyurganlık

(diktatörlük) çeşitleri; askeri yönetimler; vb. 3) *İncelenen ülkenin, diyelim Türkiye'nin, anayasal gelişmeleri*: Kökleşik (klasik) Osmanlı düzeni; bozulma süreci; Sened-i İttifak; Batılılaşma; Tanzimat; I. Meşrutiyet; Abdülhamit dönemi; II. Meşrutiyet; yıkılış; Ulusal Kurtuluş Savaşı; Tekpartili Cumhuriyet; Çokpartili Cumhuriyet; Çoğulcu Cumhuriyet; bütün bu gelişmeler için sunulabilecek kuramsal açıklamalar; vb. 4) *Yürürlükteki anayasa düzeni*: (örneğin Türkiye'de) 1980 darbesi ve yeni anayasal düzenin hazırlanması; 1982 Anayasası'nın yapılışı ve belirgin özellikleri; Anayasaya göre devletin temel özellikleri; temel hak ve özgürlükler düzeni; Cumhuriyetin temel kuruluşu; anayasayı değiştirme yöntemi; öteki anayasal düzenlemeler; anayasada yapılan değişiklikler; anayasal düzeni anlamaya yardımcı olabilecek kuramsal açıklamalar; anatüze ilişkin yordamsal (teknik) tartışmalar; vb.

Türkiye'de bugüne dek yayınlanmış anatüze kitaplarına bakıldığında, her yazarın kendi yeğlemine (tercihine) göre konunun şu ya da bu yönüne ağırlık verdiğini, hiç kimsenin konuyu tam anlamıyla tüketici bir biçimde ele almadığını görüyoruz. Bunun da böyle olması doğal. Her kitap belli bir okur kitlesi düşünülerek yazılır. İçeriği ve boyutları ona göre tasarlanır. Bizde anatüze kitapları genellikle bilimyurdu (üniversite) öğrencileri düşünülerek kaleme alınmıştır. Dolayısıyla bir kez uzunlukları belli bir sınırı aşmamak zorundadır. İkincisi, ilgili bilimocağının (fakültenin) ders izlencesine uygun olmalıdır. Üçüncüsü, yazarının dünya görüşünü ve anatüze anlayışını yansıtmaması kaçınılmazdır. Bütün bu kısıtlar göz önünde tutulduğunda, şimdiye dek yazılmış anatüze kitaplarının birbirinden çok ayrımlı olmasına şaşmamak gerekir.

Bugün kullanılan kitapların bir bölümünde tüzebilim (hukuk bilimi) yaklaşımı ağır basar. Bunlar işe, kamu tüzesi içinde anatüzenin yerini belirlemekle başlarlar. Ondan sonra bu tüze dalının kaynakları verilir. Sonra, bu tüze dalının düzenlediği siyasal erk ve devlet kavramları açıklanır. Bu çerçevede, egemenlik kuramına, değişik egemenlik anlayışlarının devletin yönetim biçimine nasıl yansıdığına özel bir ağırlık verilir. Sonra, adım adım, yöneten yönetilen ilişkilerinin tüzel bağlamı anlatılır. En sonunda da, devlet erklerinin örgütlenişini ve karşılıklı ilişkilerini düzenleyen tüzel kurallar açıklanır.

İşe siyasetbilimi usyapısıyla (mantığıyla) yaklaşanların yöntemi tümüyle değişikdir. Bunlar için anatüzenin esas konusu, toplum düzeninden kaynaklanan temel çatışmalar ile geçici üstünlüklerin ya da uzlaşmaların yarattığı siyasal yapılarla kurumlardır. Dolayısıyla, esas olarak yapılması gereken şey, siyaseti belirleyen geçimsel (iktisadi), toplumsal, yordamsal (teknik) etmenleri açığa çıkarmaktır. Bu canlı olgunun tüze ile çerçevelenmesi ancak ondan sonra incelenebilir. Kısacası, bu bakış açısında tüzebilim yaklaşımı ikincildir. Önde gelen konular, siyasal erkten kaynaklanan güç, bu gücün karşısında yönetilenleri korumakla yükümlü temel hak ve özgürlükler, erkin gücüne karşı

toplumda öne çıkan karşıgüç (muhalafet), toplumu saflara bölen düşüncüler (ideolojiler), siyasal akımlar, çıkar kümeleri, siyasal partiler, bu karşıt güçlerin oluşturduğu büyük siyasal dengeler, Batı demokrasisi, sosyalist düzenler, faşizm, üçüncü dünya düzenleri, bunların her birinde belirleyici olan siyasal akım ve kurumlar.

Üçüncü ana yaklaşımda, anatüze, belli bir ülkenin anayasal geçmişi ve özellikle bugünü üzerinde odaklanılarak anlatılır. Seçilen ülke, hemen hemen her zaman yazarın kendi ülkesi, diyesim (yani) bizim için Türkiye'dir. Bu yaklaşımı benimseyenlerin bir bölümü, eski Osmanlı düzeninden, bir bölümü Osmanlılarda anayasacılığın başlangıcı olarak kabul edilen Sened-i İttifak'tan, II. Mahmut'un atılımlarından ya da Tanzimat'tan işe başlarlar. Bir bölümü, açıklamalarına, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın yarattığı yeni Türkiye'nin siyasal ve tüzel temel gerçeğini esas alarak girişirler. Bir bölümü ise, küçük bir girişle yetinip esas olarak bugün yürürlükte olan anayasa düzenini anlatırlar.

Usdüzeni (mantığı) açık seçik olan bu üç ana yaklaşımın yanı sıra, şu ya da bu yönüyle karma bir nitelik taşıyan daha birçok anatüze yapıtı vardır. Bunların içinde öğrencilere yönelik olanların hepsinde, bugün yürürlükte olan anayasa düzeni anlatılır. Ancak, kimilerinde, yazarına göre, buna ek olarak, siyaset ya da devlet kuramlarına ilişkin kimi görüşler, İslam öncesi Türk devlet anlayışı, İslami devlet düzeni, demokrasi, Marksizm, faşizm, askeri yönetimler, insan haklarının arsulusal (uluslararası) korunması ya da anayasa, yasa, hükümet kavramları, parlamenter dizge, başkanlık dizgesi ya da yarı-başkanlık dizgesi, seçim dizgeleri gibi belli konulara ağırlık verildiği görülür. Öğrencilere değil de genel okura yönelik olan anatüze kitaplarında ise, bugünkü anayasal işleyişin ayrıntılı açıklamasından çok, demokrasi gibi, askeri yönetim gibi, yercillik (laiklik) gibi, yazarın özellikle işlemeyi gerekli gördüğü özgül anatüze konuları üzerinde durulur.

Prof. Dr. Yavuz Sabuncu'nun **Anayasaya Giriş** kitabı, bu üç ana yaklaşımdan üçüncüsüne bağlı kalan ve bilinçli bir seçimle, kendini bütünüyle güncel anayasa düzenine özgüleyen bir yapıt. Burada ne siyaset ve devlet kuramlarına ilişkin görüşler, ne belli başlı siyasal düzenlere ilişkin değerlendirmeler, ne de 1980 öncesi Osmanlı-Türk anayasal gelişmelerine ilişkin genel açıklamalar var. Öğrenciyi yıldırırmamaya özen gösterilerek yaklaşık üç yüz sayfayla sınırlanmış bir metne yapılan tek ekleme, bugüne özgülenmiş bir yaklaşımın gereğidir diye, yürürlükteki anayasanın hep en son değişikliklere göre düzeltilmiş tam metni.

Peki nasıl oluyor da kapsam bakımından kendini bu denli dar sınırlara hapsedmiş bir anatüze kitabı, hızla on üçüncü basıya ulaşıyor ve kitaplıklarımızın baş köşesine bir bilgi ve bilgelik soyyapıtı (klasiği) olarak kuruluveriyor? Bu

sorunun yanıtı, Yavuz'un "nasıl anlatmalı?" sorununa getirdiği özgün çözümde aranmalı. Bu çözüm anlaşıldıkça, "ne anlatmalı?" sorusuna yanıtın dar tutulmasının, gerçekte, bu çözümün zorunlu sonucu olduğu açıkça görülüyor.

Ereğinin bugünkü anayasa düzenini açıklamak olduğunu düşünelim. Bu açıklamayı yapabilmek için birtakım tüzebilim, siyasetbilimi kavramlarını ve Türkiye'nin anayasal geçmişine ilişkin birtakım bilgileri kullanmanız gerektiği açık. Çoğu yazar, bu bilgileri önce verme, sonra da bunları kullanarak yürürlükteki hükümleri açıklama yoluna gidiyor. Bunun sakıncası, öğrencinin kuramla ya da tarihsel bilgiyle bugünkü düzenleme arasında gerekli bağı kuramaması, kuramsal açıklamaları, tarihsel verileri ve yürürlükteki anayasa hükümlerini birbirinden kopuk olarak bellemesi. Bu tehlikenin ayırında olan kimi yazarlar, ilgili kuramsal açıklamaları ve tarihsel bilgileri, açıklamak istedikleri somut anayasal düzenlemeden hemen önce verme yoluna gidiyorlar. Kopukluğu engelleme bakımından bu çözüm bir öncekine üstün olmakla birlikte, yine de bilgilerin biresimini (sentezini) sağlayamıyor; yakın bir sıralama gerçekleştirmekle sınırlı kalıyor. Yavuz ise, bu bilgileri kendi kafasında harmanlayarak anayasal düzenlemeleri bunların ışığında açıklama yoluna gidiyor. Kuram ve tarih bilgisini, açıklamının içine yediriyor. Genel bir bilgi vermek kaçınılmaz olduğunda, bunu daha küçük boyutlu harflerle dizilmiş ayrı bölücüklerde (paragraflarda) sunuyor. Ayrıntılı açıklama ya da bilgiler için de aynı yolu kullanıyor. Böylece okur, somut düzenlemeyi öğrenirken, neredeyse ayırında varmadan, ilgili kuramsal açıklamayı ve tarihsel bilgiyi de edinmiş oluyor. Böyle bir yöntemi hakıyla kullanabilmek için, çok yönlü bir bilgi birikimine, güçlü bir belleğe ve içtenlikli bir alçakgönüllüğe gerek var. TBMM'nin yetkilerinin sınırlılığı örneğinde olduğu gibi, tümüyle kendine özgü görüşler savunduğu bir iki durum dışında, Yavuz hep metnin gerisine çekiliyor. Ne parlak kuramsal çözümler sıralıyor, ne de tarih bilgisini sergiliyor. Aksine. Değindiği her görüş ya da verdiği her bilgi için, bunun en özgün kaynağını bulup çıkararak o kaynağa göndermede bulunmaya özen gösteriyor. Ayrı bölücükler biçiminde verdiği görüş ve bilgilerde bunu özellikle görüyoruz. Kısacası Yavuz, sahip olduğu büyük ve çok yönlü bilgi birikimini, bu birikimle yoğrulmuş bir metin ve başka yazarlara ya da mahkeme kararlarına yapılmış göndermeler aracılığıyla okuruna sunan bir yazar.

Yavuz'un kullandığı yöntem için yapılabilecek en doğru niteleme "diyalektik"tir. Bu yöntemin özü şudur: İncelenen her konu, hep, içinde yer aldığı ilişkiler bağlamında ve parçası olduğu süreç içinde ele alınır. Anayasa incelenirken Yavuz'un bu yöntemi nasıl kullandığını bir örnekle açıklayabiliriz. Örneğimiz, 1982 Anayasası'nda devletin temel niteliklerinden biri olarak sayılmış bulunan "hukuk devleti" olsun. Önce, yalnızca iki sayfalık bir "giriş"te, terimin anlamı ve kavramın tarihsel gelişimi veriliyor. Bunun için,

Mümtaz Soysal'ın, Mustafa Erdoğan'ın ve Bülent Tanör'le Necmi Yüzbaşıoğlu'nun ortak yapıtlarına göndermede bulunuluyor. Arkasından, konu, şu başlıklar altında ele alınıyor: “Devletin Sınırlandırılması ve Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunması”, “Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Sağlanması”, “Yönetimin Hukuka Bağlılığının Sağlanması”, “Yasalar Önünde Eşitlik”, “Suç ve Cezalara İlişkin İlkeler”, “Yargı Kuruluşlarının Güvenilirliğinin Sağlanması”. Bir kere, konuya girilirken uzun boylu kuramsal açıklamalar verilmesine gerek kalmadan okur, *yalnızca bu başlıklara bakarak* tüze devletinin içeriğine ilişkin olarak bir ilk fikir edinmiş oluyor. Sonra her başlık altında, ilgili anayasa hükümleri veriliyor, gerektiğinde bunların geçmişte nasıl düzenlenmiş olduğuna değiniliyor, konuyla ilgili en özgün görüşleri geliştirmiş olan yazarlara göndermede bulunuluyor, varsa Anayasa Mahkemesi kararlarından söz ediliyor. Yeni kavramlar hep kendi bağlamlarında sunuluyor. Örneğin, eşitlik ilkesi incelenirken olumlu ayrımcılık kavramı da açıklanıyor. Yine bu örnekte olduğu gibi, gerektiğinde, anayasal düzenlemelerde yapılan değişiklikler anlatılıyor ve bu düzenlemeler kavram açıklamalarıyla ilişkilendiriliyor. “Yargı Kuruluşlarının Güvenilirliğinin Sağlanması” başlığında olduğu gibi, gerektiğinde, kimi başlıkların ayrıca altbaşlıklara bölünmesi yoluna gidiliyor. Örneğimizde bunlar şöyle sıralanıyor: “Doğal Yargıç Güvencesi”, “Mahkemelerin Bağımsızlığı”, “Yargıç ve Savcılık Güvencesi”. Burada da yine, ilgili anayasa hükümleri sayılıyor, gerektiğinde geçmiş gelişmeler açıklanıyor, özgün yazar görüşlerine göndermede bulunuluyor, kavramları daha belirginleştirmek için, varsa, ilginç Anayasa Mahkemesi kararları kullanılıyor. Ayrıca bu son altbaşlık önemli bir anayasal kuruluşu ilgilendirdiği için, daha sonra Yargı bölümünde yeniden ele alınacağı belirtilerek, ‘sıcağı sıcağına’ Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu için de bir ‘altaltbaşlık’ açılıyor. Böylece, okur, anayasa tarafından Türkiye'nin bir “hukuk devleti” olarak nitelenmesinin ne anlama geldiğini, buna ilişkin bütün anayasal düzenlemelerin ne olduğunu, bu düzenlemelerin geçmişte nasıl olduğunu, bunların ortaya çıkardığı kuramsal ve edimsel konularda önde gelen anatüzemenlerimizin (anayasa hukukçularımızın) neler dediklerini, Anayasa Mahkemesi'nin bu düzenlemeleri nasıl yorumladığını kendi içinde biresik, derli toplu bir bilgi bütünü olarak edinebiliyor. Bu yaklaşıma “diyalektik” dememin nedeni de bu. Her konu, *hem bağlamı, hem de süreci* içinde kavranıyor.

Türk anatüze yazınında bu yöntemi ilk kez kullanan yazar, Hocamız Mümtaz Soysal'dır. 1968'de birinci baskısı yapılan ve ilginç bir biçimde Yavuz Sabuncu'nun kitabıyla aynı adı taşıyan **Anayasaya Giriş** kitabında, Mümtaz Soysal, o gün yürürlükte olan 1961 Anayasası'nı, yukarıda ana çizgileri verilen “diyalektik” yöntemle açıklamayı denemiştir. Kitabının ertesi yıl yapılan ikinci baskısında ise, daha sonra Yavuz Sabuncu tarafından da benimsendiğini

belirttiğim, kimi genel ya da ayrıntılı açıklamalar için daha küçük boyutlu harflerle dizilmiş bölücükler (paragraflar) kullanma yöntemini başlatmıştır. Mümtaz Soysal, ilk baskısı 1969'da yapılan, 1982'den sonra da yeni baskıları yapıldığından bugünkü anayasayı da kapsayan **100 Soruda Anayasanın Anlamı** yapıtında da bu yöntemi kullanmıştır.

Anayasanın sıraladığı temel devlet niteliklerinin her birini, ilgili bütün anayasa düzenlemelerini, bu düzenlemelerin geçmişteki durumlarını, alanyazında (literatürde) bu konuyla ilgili olarak yapılan en yetkin kavramsal açıklamaları, tarihsel verileri, ilgili Anayasa Mahkemesi kararlarını kullanarak bütünlüklü bir biçimde açıklama yöntemini, Mümtaz Soysal'dan sonra en başarılı biçimde kullanan yazar Yavuz Sabuncu'dur. Üstelik, bu alanda Sabuncu Soysal'ı geçmiştir. Nedeni de, bütün kitabını yalnızca yürürlükteki anayasa düzenine ayırabilmiş olmasıdır. Soysal'ın sözü edilen iki yapıtında da, yürürlükteki anayasa, ilgili yapıtın ancak bir bölümünün konusudur. **Anayasaya Giriş**'te, 1961 Anayasası'nın öncesine, dünyada siyasal düzenlerin gelişimini ve Türkiye'nin yaşadığı anayasal oluşumu kavrayabilmek için gereken ve o günlerde hemen hemen hiç bilinmeyen çok değerli bir tarihsel bakış açısı yerleştirilmiştir. **100 Soruda Anayasanın Anlamı**'nda ise, Soysal, seslendiği okurun niteliğini göz önünde tutarak, hem anayasa kavramına ilişkin açıklamalarda bulunmuş, hem de son aşaması 1982 düzeni olan Osmanlı-Türk anayasal gelişmelerinin geniş bir özetini sunmuştur.

Ondan çok sonra yazan ve artık bu konuları bilen değişik bir okura seslenen Yavuz Sabuncu, bu kısıtlardan kurtulabilmiş, bütün kitabını yürürlükteki anayasal düzenin “diyalektik” açıklamasına özgüleyebilmiştir. Başka bir deyişle, “ne anlatmalı?” sorusuna çok daha sınırlı bir yanıt verme olanağına kavuştuğu içindir ki, Yavuz Sabuncu, “nasıl anlatmalı?” sorusuna, Mümtaz Soysal Hocamızdan daha başarılı bir karşılık verebilmiştir.

Prof. Dr. Yavuz Sabuncu 12 Şubat 2007 günü yaşama gözlerini yumduğunda, kitabının on ikinci basısı tükenmişti. İmaj Yayınevi, çok yerinde bir kararla, yapıtın her şeye karşın yaşatılması çabasına girdi. Aynı Şubat ayında, **Anayasaya Giriş**'in on üçüncü basısı yayınlandı. Bu yeni basıyı genç uğraştığımız Dr. Murat Sevinç hazırladı. Bundan sonrası için, her yeni basıda anayasa değişikliklerinin zorunlu kıldığı düzeltme ve eklemeler dışında, metne dokunulmaması ilkesi benimsendi. Umarım daha uzun yıllar, Dr. Murat Sevinç, bu ilkeyi uygulayarak Yavuz'un kitabını yaşatma olanağını bulur. Böylece de Türk okuru, 1982 Anayasası'nı bir de Yavuz Sabuncu'dan dinleme ayrıcalığını tadar.

Prof. Dr. Cem Eroğul, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Öğretim Üyesi.